

Algunes idees per treballar amb documents

Els instruments per escriure

Els documents de l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia han estat escrits amb instruments molt diversos. Els documents més antics s'escriuen amb **plomes naturals d'aus** que s'anaven mullant en tinta. Aquest sistema anava prou bé però tenia dos problemes fonamentals: el primer era que la tinta es gastava tot seguit, i el segon és que s'havia d'afilar contínuament. Obres molt importants de la literatura han estat escrites així, com és el cas, per exemple, del *Quixot de la Manxa*.

Samuel Harrison, un fabricant anglès, el 1780 va fer una **ploma de punta metàl·lica**. L'any 1803 ja es podien comprar les primeres plomes que imitaven les naturals però essent de ferro. Amb tot, en aquesta època n'hi havia poques a Catalunya, ja que eren molt cares. Des de l'any 1822 ja se'n podien veure moltes ja que es fabricaven a màquina i el seu preu era a l'abast de tothom. Els documents escrits amb plomes de punta metàl·lica es reconeixen perquè el seu traç és molt més fi que el que fan les naturals. Pots comprovar-ho tu mateix.

El problema més gran que tenien aquestes plomes es que s'havien de mullar contínuament al tinter i era freqüent la caiguda de gotes. A més la tinta s'havia d'assecar amb un paper molt porós que en deien *paper secant*.

L'any 1832 John Jacob Parker va patentar una primera ploma que en podríem dir estilogràfica, encara que era poc pràctica. L.E. Waterman, l'any 1884, va perfeccionar l'invent i el 1901 ja es podia comprar a Barcelona una estilogràfica dotada d'un sistema per reomplir la tinta a base de fer el buit en un petit dipòsit. Alguns dels documents de l'arxiu, escrits després de 1901, estan escrits ja amb **ploma estilogràfica**.

Des de l'any 1919 Ladislav Josef Biro va introduir dins d'un tub una tinta greixosa, que era com una pasta; al final del tub hi va posar una bola molt petita. D'aquesta forma va sorgir el **bolígraf**. Amb aquest nou sistema la tinta no podia fer gotes i l'escriptura podia ser contínua. A més no calia emprar els secants. En els anys vint ja es podien comprar, tot i que a Espanya vam haver d'esperar a adquirir-les a finals dels anys cinquanta del segle XX.

Molts documents dels que trobarem a l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia han estat escrits a màquina. Encara que els primers intents de fer **una màquina per escriure** es remunten al 1714, no va ser fins el 1874 que es va produir la primera màquina de forma industrial, inventada per Christopher Latham Sholes. No va ser fins el 1888 que es van comercialitzar milers de màquines de la marca Remington. Vers el 1900 ja s'havien venut unes 100.000 màquines a tot el món. Tenia caràcters mòbils moguts per tecles i per fer còpies s'emprava *paper de calc* i *cinta entintada*.

Avui molts dels documents que entren a l'arxiu s'han escrit amb **ordinadors personals**. La idea va ser de dos nois que s'havien conegut estudiant batxillerat; es deien Steven Wozniak i Steven Jobs. L'any 1976 feien el primer model, al qual van anomenar *Apple I*, muntat al garatge de la casa de Jobs. L'invent va tenir molt d'èxit i van crear una empresa, la *Apple Computer*. En la dècada dels anys vuitanta del segle XX començaven a ser usats en el nostre país.

La rapidesa sobre la transmissió de la informació

És ben clar que per tal estudiar la documentació de l'Arxiu cal plantejar-se quan va ser escrita, és a dir, la data d'**emissió** i la probable data de **recepció**. Fins que es va inventar el telègraf, que va ser la primera "màquina" que va possibilitar la recepció de notícies, els documents i també la informació circulava a la velocitat màxima que podien circular els humans, és a dir, depenien de la velocitat de les cavalleries, dels vaixells i posteriorment de les màquines de tren a vapor. Per aquest motiu creiem que és útil que professorat i alumnat reflexionem sobre aquest fet. Proponem un exercici de reflexió plantejat com un treball de **formulació d'hipòtesis**.

■ *El telègraf com a motor de canvis*

Com va canviar el telègraf la vida de les persones? El telègraf probablement va permetre per primera vegada rebre notícies des de zones molt allunyades. Per tant, és fàcil suposar que va desenvolupar i afavorir la circulació dels diaris. Amb la introducció del telègraf els diaris van poder ampliar el radi d'acció de les seves notícies, introduir temes nous, posar corresponents en algunes capitals, etc. És també probable que sorgissin diaris nous i que alguns n'augmentessin la tirada.

Si aquesta hipòtesi és certa, podríem afirmar que **el telègraf va ajudar a colonitzar noves terres** de les quals se'n sabien poques coses. També va permetre un major control de l'estat sobre els ciutadans, ja que les ordres i les informacions es podien transmetre de forma gairebé immediata. Per investigar la veracitat o falsedat d'aquestes hipòtesis cal conèixer alguns aspectes relatius al telègraf, com per exemple:

En què es basa l'invent?

Com funcionava i què es necessitava per funcionar?

Entorn de quines dates es va desenvolupar?

Quines van ser les fases de la seva expansió pel nostre país i pel món?

Quins diaris es publicaven a Gràcia o a Barcelona els anys abans d'utilitzar el telègraf?

Va augmentar la publicació de diaris en les dates posteriors a l'ús del telègraf?

Com ho podem investigar?

Naturalment, el coneixement dels mecanismes de funcionament del telègraf es pot investigar, per exemple, en el Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya i poder-ne estudiar allà mateix el tema relacionat amb les matèries de tecnologia. Pel que fa a la instal·lació de la xarxa telegràfica espanyola i en concret a Barcelona o Gràcia es requereix una petita investigació local. Finalment cal conèixer quan es va iniciar la connexió internacional entre Espanya i la resta del món i quan es va enllaçar amb Amèrica mitjançant els cables submarins.

El **telègraf elèctric** mitjançant un fil el va patentar Samuel Morse l'any 1838 i no va ser fins el 1843 quan es va construir la primera línia als Estats Units, que enllaçava Washington i Baltimore. A Espanya, la instal·lació del telègraf es va autoritzar l'any 1852. El 1855 es creà el "Cuerpo de Telégrafos". La connexió internacional no es va fer fins el 1883. Inicialment, el telègraf funcionava mitjançant un interruptor que en deien "manipulador" que proporcionava corrent elèctrica i accionava un mecanisme que permetia imprimir senyals en una tira de paper. Aquests eren desxifrats per l'operador, que disposava del codi de Morse i tot seguit, ho escrivia a mà.

La fotografia i la documentació de l'Arxiu

Com va canviar la fotografia la vida de les persones?

Com va afectar en la seva vida diària?

Quin impacte va produir la reproducció instantània de la realitat?

Hipòtesi sobre l'impacte de la fotografia

La fotografia va permetre veure la realitat de zones llunyanes per a moltíssimes persones en el món. Per primera vegada, moltes persones van poder veure les meravelles de Roma o els exòtics paisatges del Pacífic. Va permetre perpetuar la memòria de pares, mares, avis i àvies. Mai a la història tantes persones de classes no privilegiades no havien pogut conservar la seva autèntica imatge. La fotografia va influir també sobre els pintors realistes que, en part, van perdre la seva raó d'existir.

Com va afectar aquest invent als dibuixants que il·lustraven amb les seves plomes les gasetes i les revistes il·lustrades o llibres? Van desaparèixer realment?

Desenvolupament de les hipòtesis

La hipòtesi que es planteja és que la fotografia va afectar probablement a certes arts visuals com la pintura i el gravat. Goya o Doré tal vegada no haurien fet els seus meravellosos treballs i haurien après a fotografiar. A més, la fotografia no va tardar molt temps a mostrar els horrors de les guerres; fins a quin punt la fotografia va influir en el desenvolupament d'iniciatives humanitàries i a desenvolupar el pensament pacifista? Com va influir l'arribada de les imatges dels cadàvers, dels ferits, de les seves cares de dolor?

Investigar les hipòtesis

Per investigar les hipòtesis i establir fins a quin punt són o no certes cal disposar d'algunes informacions prèvies sobre les primeres màquines de fer fotografies. Seria adient saber com funcionaven, en quins anys varen produir-se les primeres, en quins anys es van instal·lar els primers fotògrafs a Barcelona o a Gràcia, etc.

Posteriorment, cal observar les revistes i els diaris i establir quant temps van tardar els nostres diaris a introduir fotografies i substituir els gravats. Per fer això només cal observar fotografies antigues i observar-ne l'adreça i l'any de l'establiment fotogràfic, en quin lloc o carrer estaven instal·lats, etc. De vegades les fotografies es poden estudiar del propi arxiu, però tal vegada algun alumne tingui fotografies d'avantpassats que també puguin ser molt útils per dur a terme aquesta activitat.

Algunes informacions complementàries

És ben conegut que la primera fotografia es va obtenir l'any 1827 per Josep Nicéphore Niepce a França. Els daguerotips apareixen posteriorment i el 10 de novembre de 1838 es va fer a Espanya la primera exhibició d'aquests estranys aparells que permetien captar i fer còpies de la realitat. El primer aparell el va adquirir, segons sembla, la Real Acadèmia de Ciències i Arts a Barcelona. El 1841 es va inventar el calcotip, que permetia treure còpies d'un negatiu. Aquestes màquines fotogràfiques pesaven més de 50 quilos i era molt difícil treure-les dels estudis. El 1851 es va millorar el sistema de revelat mitjançant l'ús de plaques de vidre amb sals de plata i una substància que en deien colodió. Des d'aquest moment es van generalitzar els establiments fotogràfics. Abans d'aquests invents sols es retrataven persones molt importants. Les primeres màquines portàtils van ser les Kodak (1888); les primeres màquines dotades de rodet van introduir-se l'any 1925 i eren de la marca Leica, amb pel·lícules de 35 mm. Les primeres fotografies en color es van obtenir l'any 1891 però la seva comercialització no començà fins l'any 1935. A Espanya no es van generalitzar fins a la segona meitat del segle XX.

Segells i papers

Les cartes i els papers que hi ha a l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia han tingut normalment una **circulació des de l'emissor al receptor**. Per tant, sovint han necessitat segells. Gràcies als segells els investigadors poden saber moltes coses d'un document, fins i tot abans de llegir-lo. El primer país del món que va adoptar el segell engomat de correus, com el que avui coneixem, va ser la Gran Bretanya a partir de l'any 1840. Era de color negre i hi havia el bust de la reina Victòria; costava un penic i la gent en deia "black penny", és a dir, "el penic negre". L'invent s'atribueix a Rowland Hill, un mestre d'escola.

A Espanya, el sistema de **segells engomats** es va adoptar el 17 d'agost de 1843, quan el govern provisional va dirigir una ordre al director general de Correus, Fermín Caballero, en aquest sentit. El resultat va ser un Real Decret de 24 d'octubre de 1849 en el qual s'ordenava l'emissió de segells. El primer segell es va vendre el dia 1 de gener de 1850. Era imprès en negre i hi havia el bust de la reina Isabel II; valia 6 quarts. Per tant, la correspondència espanyola posterior a aquesta data acostuma a portar segells engomats. Amb tot, en els arxius com el que ara treballem, hi ha certament documents de l'etapa que es diu prefilatèlica, és a dir, anterior a 1850 i pot ser d'utilitat aprendre a **reconèixer algunes marques i senyals** en els documents. Amb anterioritat al primer segell, i des de 1720, hi ha un seguit de marques com les següents:

La d'origen del document, estampada per indicar procedència.

Les marques de trànsit, estampades en les poblacions per les que passa el correu, amb finalitat de poder-lo controlar.

Les de destinació, que s'estampaven en algunes oficines, abans de rebre-ho els destinataris.

L'import. Eren senyals per indicar el preu o el pes de la missiva.

Les "datadores" o segells que indicaven la data de sortida o d'entrada d'un document.

Les franquícies, que indicaven que el servei estava pagat en l'origen (és el cas del Congrés de diputats, governs civils, etc.) i moltes altres marques de correus militars, etc.

Finalment, cal dir que molts documents portaven segells per validació de les signatures i com a senyal d'autenticitat. És el cas dels segells municipals, de les autoritats, etc.

Cal també fer algunes referències al **paper**; a l'Arxiu Municipal de Districte de Gràcia no hi ha documents escrits sobre altres suports que el paper o bé els informàtics (disc, CD- Rom, etc.).

Normalment, la documentació dels segles XVIII i primera meitat del XIX emprava paper fet en els clàssics **molins paperers**. No és setinat i té una textura fàcil de diferenciar. Tampoc està pautat. Quan es tracta de cartes solen tenir les marques del plegat, ja que sovint anaven sense sobres i només tenien un engomat o lacrat. L'adreça o el destinatari estava al revers.

És molt freqüent que moltes cartes continguin la resolució o la resposta en el marge esquerra, damunt del mateix paper; per tant, el document algunes vegades feia un doble recorregut: d'anada i de tornada. Tots aquests aspectes són molt importants per fer qualsevol treball a l'arxiu, i cal tenir-los present.

